

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ**

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Боряна Бужашка- Данчева

на монографичния труд на **Петя Димитрова Павлова** на тема

„ТУРЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА 1989 – 2004 г.“

Дисертация

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на
висше образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.2.

История и археология, Научна специалност История на България
(Съвременна българска история)

1. Данни за дисертанта

Кандидат по конкурса е Петя Димитрова Павлова , старши експерт в
Администрацията на Президента, докторант в ДП „История на България“,
съвременна българска история към катедра „История на България“ на
Историческия факултет на СУ „Климент Охридски“

**2. Актуалност и значимост на разработения в дисертационния труд
проблем:**

Няма по-чувствителен компонент в българската външна политика от
отношенията с Р Турция. Трябва още от началото да се отбележи , че в
изследвания период на българо-турските отношения 1989-2004 в Турция има
установяване на дългосрочно отстъпление от секуларизма на К. Ататюрк,
вътрешната и външна политика се основава на исляма и неоосманизма, като
стратегия за завръщане на контрола на Балканите и нова геополитическа роля

на Турция, която изправя България в съвсем нова ситуация. Турция е възходящ военен, демографски и икономически колос във сравнение с разделените на 10 малки държави със сложни и конфликтни отношения на Балканите. При това България е изложена на най-голям риск, защото е на непосредствената граница с Турция, мащабите на турското и ислямското население може да се използва като пета колона, отколкото при другите балкански държави, а българските военни, разузнавателни и контрареволуционни структури в този период са разрушени, доверието към тях е намаляло силно, ефективността и възможностите са силно намалели. В тази ситуация възникват серия от въпроси за тенденциите, които можем да очакваме и за това което трябва да се прави.

Дисертацията си поставя за цел да проучи и анализира мястото на Турция в българската политика в най-ново време, като по този начин надгради както в хронологичен, така и в тематичен план вече постигнатото в българската историография. Долна хронологическа граница на изследването е края на 1989 г., когато отношенията между двете държави достигат своята най-ниска точка. Това се случва в резултат на политиката на комунистическия режим в България към българските турци (т.нар. „възродителен процес“), която в крайна сметка става една от причините за свалянето на Тодор Живков от власт на 10 ноември 1989 г. и последвалия крах на социализма. Горната хронологическа граница на дисертацията е свързана с присъединяването на българската страна към НАТО през 2004 г. и превръщането на България и Турция в съюзници в рамките на Алианса. В тази посока е и амбицията на авторката не само да анализира и проучва българо – турските отношения в периода 1989-2004 г., но и да намери и очертае възможния „най- верен тон“ в общуването между тях. Хронологичният период е много удачно избран, но това не прави по-лесно неговото изследване. Трудна тема, с амбиция за изследване която е похвална за авторката. Тук бих искала да поздравя и нейния научен ръководител-проф. Ев. Калинова, безспорен познавач и специалист на българо-турските отношения за критични за тях периоди. При общото представяне на изследването бих искала да изразя своето одобрение на използваните източници за изграждане на изложението. Много широкия тематичен обхват- политически, военни, икономически и културно-образователни проблеми е изграден на базата на многобройни извори. Избраните подходи на проучването ситуационен, съпоставителен анализ,

анализ на архивни документи и изследвания, функционален, геополитически и исторически анализ дава възможност за цялостен анализ и оценка за мястото на Турция в политиката на България в периода 1989 – 2004 г. и открояване на основните въпроси.

Вниманието на българските изследователи е привлечено през годините към българо-турските отношения, като е създадена голяма по обем и разнообразна по съдържание литература. Изследванията обаче имат фрагментарен характер, като в преобладаващата си част са посветени на отделни, предимно кризисни моменти в тези отношения. Изследването демонстрира богатата историографска осведоменост на неговия автор, отдал дължимото на всички, които са работили по темата. Но най-ценното, вградено в неговата основа е богатството на документи от българските архивохранилища. Наред с известни документи Петя Павлова въвежда за първи път в научен оборот богат набор от автентични документи – документи на АМВНР, дипломатически донесения, писма, справки, експертни становища, стенографски дневници и др., които разкриват в непозната досега пълнота българо-турските отношения. Сред основните достойства на методологическия подход на Петя Павлова към изследването на тази сложна проблематика е разработването и във възможно най-широкия контекст на динамично развиващата се международна обстановка, развоя на българо-турските отношения и усилията на България да съхрани българските национални интереси. Може определено да се каже, че досега не е правено и представяно такова изследване и поставената задача е изпълнена.

Изследването е организирано в увод, 4 глави, заключение, библиография и е в размер на 502 стр.

Уводът предлага една много детайлна концепционална рамка с прецизно дефиниран обект, предмет, цели на проучването, работни хипотези, времеви обхват и изследователски задачи. Прецизно са подбрани изследователските методи с оглед на интердисциплинарния характер на изследването. Тук би било добре да се изясни понетийния апарат- кога и в какви случаи се използва мюсюлманска общност, турска етническа група, турско етническо малцинство и др. В увода е включена една ретроспекция от събитията по време на възродителния процес. Направената ретроспекция на причините за възродителния процес обобщават всички направени досега проучвания на въпроса, но на мен все пак ми липсва по детайлно обяснение защо властта го

прави. Според мен трябва да се очертае по плътно позицията на привържениците на възродителния процес. Един от аргументите на тези, които одобряват възродителния процес е турската политика по отношение на малцинствата в Турция. Трябва да се отчете невъзможността на докторанта да работи в турските архиви, но има някои изследвания по тази тема, на които може да се позове. Изводите след всяка глава трябва да са много синтезирани, но да обхващат всички теми, които са разгледани. Изложението е много четивно, но на места оценките са по-скоро дипломатични – напр. „ доколко е правилно отстояването на юридическия статут на екзархийските имоти е трудно да се установи“-стр.155, подписаното споразумение за демилитацията на р Резовска „ оставя съмнения за политически натиск“, говори се за репресивни мерки на турските власти, когато е извършено убийство на стотици българи , главно жени и деца и около 100 хил. българи са прогонени от родните си места. Тук мога да отбележа още една препоръка, която се отнася до целия текст на изследването. Авторката цитира отделни изследователи, но не винаги самата тя взема отношение по така изразените становища .

Въпреки тези бележки дипломанта трябва да бъде поздравена за отличния подход към темата и цялостното изложение.

Първа глава – „Политически отношения между България и Турция (1989 – 2004)“

Изследването в тази глава е много сериозно. Направен е един много добър анализ на отношенията, като са използвани не само научните трудове по темата, но и много документи. И все пак остава открит въпросът добър ли е Ангорския договор от 1925 . Има становища, че той трябва да бъде денонсиран. Те се основават на това, че той е първопричината да не можем да решим въпроса с обещанието на наследниците на тракийските бежанци. Една по категорична позиция би дала основание на читателя да оцени доколко е адекватна българската дипломация с договора от 1992 г. Тук трябва да отбележа, че това сега е един от основните открити въпроси в българо-турските отношения.

Особено стойностен е подхода да се правят паралелни оценки на отделните правителства в преговорите с Турция. Дадена е пълна картина на условията вътрешно-политически и международни при които те работят. Но

отделни изводи за допуснати грешки трябва да бъдат по-категорични- напр. решението за изплащане на социални пенсии на правителството на Ив.Костов на практика взривява българската позиция при преговорите и това има дълготрайни последици до наши дни. В текста авторът се е опитал да „изцеди“ буквално информацията, която има от многобройните документи. Това прави текста „бъбрив“, в моменти изложението има формата на статистически справочник за дадено събитие или епоха, липсват изводите на автора. Напр. консулските отн., Резовския проблем. Използват се витиевати формулировки като „трудно е да се определи в рамките на това изследване“, „трудно е да се каже“ за позицията на Ив. Костов При такъв начин на изложение след всеки параграф и глава трябва да има едно много сериозно обобщение и изводи.

В тази глава според мен трябва да бъде въпросът за двойното българско гражданство, което е отлично разработено. Освен необходимостта от едни преглед на международното законодателство по въпроса за двойното гражданство, трябва да се оценят ползите и вредите от него за българските национални интереси. Случаят „Турция“ предполага по- крайни решения, на които аз не съм привърженик. Но те императивно налагат промяна в Закона за българското гражданство и отчитане спецификите на всеки отделен случай и всяка страна. През всичките години досега се наблюдава намеса от вън върху изборния процес чрез използване на избиратели с двойно гражданство-т.н. изборен туризъм. Това е използване на етническия вот за влияние върху изборния резултат. В други случаи трябва облекчено даване на българското гражданство и паспорт на членовете на българското малцинство в Турция и лица с доказана историческа или родствена връзка с България. Най общия извод е, че процедурата се нуждае от прецизиране.

По отношение на имуществени, социални и хуманитарни въпроси между България и Турция, които присъстват в тази глава трябва да отбележа, че тази част от изследването е разработена много добре и коректно са цитирани изследователите работили по темата. Но тук също липсва категоричното становище на авторката. При така водената политика от българската държава към Турция, нито ще получим обезщетение за тракийските бежанци, нито ще си върнем екзархийските имоти. Темата предполага предложения за решаването на спорните въпроси .

Втора глава „Сътрудничество между България и Турция в сферата на отбраната и сигурността 1989-2004“. Отлично е показано десетилетното военно и политическо противопоставяне и трудния път на превръщане на Турция от „враг“ в „съюзник“. Разгледан е и изключително важния въпрос за граничната линия при р. Резовска и междуморските пространства на България и Турция, сътрудничеството за решаване на борбата с незаконния трафик и тероризма, сътрудничеството между правосъдните органи, кюрдския въпрос. Тук наново се натъкваме на въпроси, които не защитават българските национални интереси. Остава спорен въпросът, доколко е решен в полза на България въпросът с р. Резовска. От текста не се разбира доколко е решението в полза на България.

Трета глава – „българо-турските отношения в сферата на икономиката“. Добре поднесен текст, привлечени многобройни материали. Особено четивно и образователно за неикономисти в тази сфера е въпросът за Черноморското икономическо сътрудничество. При специфичния характер на тази тема и водещата роля на Турция и нейните геополитически стремежи при създаването ѝ изследването показва много ясно позициите на българските представители и техните усилия да защитят българските национални интереси.

Четвърта глава - „Двустранни отношения в сферата на културата, образованието и науката“. Тук дипломанта е облекчен защото липсват монографични изследвания по темата. Впечатление прави анализът, който е направен на проекта на Министерство на културата от 1992 г. и възможностите за споразумение. Важно място в тази част на изследването е параграф 1.1.- изучаване на турски език като майчин в българските училища. Направен е много добър анализ и главно решението на въпроса в самостоятелната българска държава след 1878 г. Дадена е и турската позиция за невъзможността да се изучава майчин език в турските училища. Според мен изучаването на майчин език в българските училища не води до по- добра интеграция на българските турци. Същото се отнася до предмет „Религия“ в българските училища.

Темата за сътрудничеството между университетите, библиотеки и архиви е разработена изключително коректно. За разлика от другите глави тук е направено едно обширно и много завършено заключение.

Изведеното в края на труда заключение е очакван синтез на направените в хода на изложението изводи и съждения. Най- значимото предимство на изследването е неговата обективност, огромния документален ресурс, на който са базирани анализите и съждения, както и генерираното на редица нови проблемни ситуации, които безспорно ще породят и нови оригинални решения. Направеното заключение е много добро. Но трябва да са изведени най-важните проблеми от изследването- тракийските бежанци и тяхното обещетение, екзархийските имоти, двойното гражданство, река Резовска, социалната спогодба. Не без значение е и липсата на национална доктрина, възстановяването на дейността на двустранната комисия по нерешените въпроси, създадена през 2008 г., която не се е събирала от 2016 г.

В цялото изследване дипломанта показва способност за анализ и обобщение. Точно за това е добре да бъдат очертани предложения за ефективни политики, за решаване на открояващите се проблеми и запазване на българските национални интереси. Ключово значение за бъдещото развитие на едни балансирани и взаимноизгодни двустранни отношения ще бъде отговорът на въпроса доколко България ще съумее да разграничи двете плоскости на съприкосновение- държава- държава и държава-общество. Това означава позитивни и многопластови международни отношения и сътрудничество с Турция от една страна и недопускане на директна намеса и влияние на държавата Турция върху обществото и вътрешните процеси в България (на ниво етнос и религия) от друга.

Представеният дисертационен труд, както и авторефератът, публикацииите и другите депозиранни материали, показват, че докторант Петя Павлова напълно покрива изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и съответния Правилник на СУ “Кл. Охридски“ за даване на образователната и научна степен “доктор”. Затова с убеденост давам своята положителна оценка и предлагам на членовете на уважаемото

**Научно жури да гласуват положително за присъждане на докторант Петя Павлова на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
Професионално направление 2.2. История и археология
Научна специалност История на България (Съвременна българска история”**

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. д-р Боряна Бужашка)